

Adabiyotlar ro'yhati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 7-fevraldagi PQ-3514 sonli "Ichki turizmning jadal rivojlantirishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-yanvardagi PF-5611-son "O'zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar" to'g'risida Farmoniga muvofiq "2019-2025-yillarda O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish Kontsepsiyasi".

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-yanvardagi "O'zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar" PF-5611-son Farmoni.

4. Carmen Babaita, Gabriela Sipos, Andreia Ispas, Andrea Nagy. Leadership style and culture for innovation in hotel industry. Economic Department-Tourism Services. West University of Timisoara, Faculty of Economics and Business Administration Timisoara Romania. 2010y. – p 650.

5. O'zbekiston Respublikasining "Innovatsion faoliyat to'g'risida"gi Qonuni. 2020-yildagi 24iyul.

6. Elektron resurs: <https://invest.gov.uz/uz/investor/tourism/>

7. <https://tinkoff-mobi.ru/uz/teziy-po-informacionnym-tehnologiyam-v-turisticheskoi.html>

**ЎЗБЕКИСТОННИНГ ГЕОГРАФИК ОБЪЕКТЛАРИГА ОИД
ТЕРМИНЛАРНИ ЎРГАНИШ ЗАРУРАТИ**

Исакулова Нилуфар Жаникуловна

пед. фан. док., профессор

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети

Фан-техниканинг жадал ривожланиши, илмий-техника тараққиёти ютуқлари янги объектлар, ҳодисалар ва жараёнларни ифодалаш учун махсус

сўзларнинг пайдо бўлишига ёрдам беради. Пайдо бўлган махсус сўзлар инсоннинг кундалик ҳаётининг ажралмас қисмига айланди ва мутахассислар дунёсининг ихтисослашган расмининг бир қисмидир. Шубҳасиз, терминология тилнинг энг динамик ва мобил лексик тизимидир, шунинг учун бу соҳадаги тадқиқотлар кўпинча тарихий жиҳатдан йўналтирилган бўлиб, терминология тегишли фанларнинг ривожланиши ва даврнинг умумий фикрлаш услубига қараб вақт ўтиши билан ва ўзгаради.

Ҳар бир билим соҳасининг терминологияси касбий билимларнинг концептуал боғланишларига асосланади. Терминология систематик терминлар мажмуи сифатида шу тариқа муайян билим соҳаси тушунчалари тизимини чеклайди ва оғзаки тарзда тузатади. А.А.Реформатский талқинича, “термин ва атамалар, уларнинг таркибий қисмлари сифатида, илмий назариялар, қонунлар, тамойиллари, қоидалар ҳосил бўлган бир восита, ижтимоий уюшган ҳақиқат жиҳатидан акс эттирилган, шунинг учун атамалар ижтимоий мажбурий характерга эга” деб таъкидланган. Аниқ илмий ва терминологик тизимларни ўрганиш билан тегишли фанлар бўйича олим ва мутахассислар шуғулланади. Терминлар ва терминологик системаларни (муайян фандан қатъий назар), асосан, лингвистик нуқтаи назардан умумий ўрганиш терминология (амалий тилшунослик соҳаси) билан шуғулланади.

Терминологиялар мавжуд – табиий равишда маълум билим соҳалари ёки уларнинг қисмлари атамалари, терминологик тизимлар – бу атамалар билан аталган тушунчалар ўртасидаги муносабатларни акс эттирувчи атамалар билан белгиланган алоқалар билан буюртма қилинган терминологиялардир [9].

Мамлакатнинг турли географик, тарихий, энтографик объектларининг номларини тузиш, тизимлаштириш, географик объектларнинг номларини таснифлаш учун ўрганиш талаб этилади. Жаҳон миқёсида географик объектларнинг номларини ўрганиш учун турли тиллардаги луғатлар ёрдам беради. Жумладан, *В.П.Парначев, И.А.Вылцан, М.Г.Танзыбаев, А.Н.Рудой, И.В.Котельниковалар томонидан “Словарь геологических терминов и понятий”, “Правительственная информация по странам мира”, “Словарь современных*

географических названий”, “Словарь геологических терминов on-line”, “Чудеса природы: справочник”, “Города и столицы: Энциклопедический справочник”, “Географический справочник”, “Словарь географических терминов”, “Каталог ресурсов Интернета о природе и защите окружающей среды” ва бошқалар 4-5 тилларда яратилган [1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 11].

Ўзбекистоннинг географик объектларига оид терминлардан ОТМларининг географик таълим йўналиши, профессионал таълим ва умумий ўрта таълимнинг “География ва иқтисодиёт” фанларини ҳамда хорижий тилларни ўқитишда фойдаланиш мумкин. Мамлакатимиздаги географик объектлар номларининг келиб чиқиши, изоҳи ва уларни шакллантирувчи географик терминлар бўйича маълумотлар базаси терминлар натижасида шакллантирилади. Яъни, Ўзбекистон топонимларининг табиий географик хусусиятлари, жойлар номларининг шаклланишида табиий географик терминларнинг роли аниқланади. Географик лингвистика илмий йўналиши асосланади, унинг объекти, предмети, мақсади ва вазифалари аниқланади. Географик номларни ҳосил қилган топотерминларнинг индикаторлик, абстрактлилик, негативлик, тарқоқ ва зич тарқалиш қонуниятлари аниқланади. Ҳар бир географик объектнинг номига изоҳ ёзилади.

Географик объектлар — Ернинг ҳозирда ёки ўтмишда мавжуд бўлган ҳамда муайян ўрнашган жойи билан тавсифланадиган, келиб чиқиши табиий ёки сунъий бўлган яхлит ва нисбатан барқарор ҳосилаларидан иборат. Географик объектларга оид терминларни қуйидаги йўналишларда ўрганиш тавсия этилади:

табиий объектлар;

маъмурий-худудий бирликлар;

аҳоли пунктлари ва уларнинг таркибий қисмлари;

транспорт ва муҳандислик-техника инфратузилмаси объектлари.

Табиий объектлар дарёлар, кўллар, музликлар, текисликлар, тоғлар, тоғ тизмалари, ғорлар, чўллар, водийлар, даралар, муҳофаза этиладиган табиий

худудлар, ёнбағирлар, фойдали қазилмалар конларига оид терминларга ажратилади.

Маъмурий-худудий бирликлар вилоятлар, туманлар, шаҳарлар, шаҳарчалар, қишлоқлар, овулларга оид терминлар таҳлил этилади.

Аҳоли пунктлари ва уларнинг таркибий қисмлари маҳаллалар, шохкўчалар, кўчалар, майдонлар, боғлар, хиёбонларга оид терминлардан иборат бўлади.

Маъмурий-худудий бирликларга оид терминлар ўз навбатида вилоятлар, туманлар, шаҳарлар, шаҳарчалар, қишлоқлар, овулларни республика, вилоят, туман (шаҳар) ва географик объект тури бўйича аниқланади (Расм 1):

Номи	Географик объект тури	Жойлашган манзил	
Ўзбекистон Республикаси	республика	Ўзбекистон Республикаси , Ўзбекистон Республикаси	>
Қорақалпоғистон Республикаси	республика	Qoraqalpog'iston Respublikasi , Қорақалпоғистон Республикаси	>
Нукус шаҳри	шаҳар	Qoraqalpog'iston Respublikasi , Нукус шаҳри	>
Амударё тумани	туман	Qoraqalpog'iston Respublikasi , Amudaryo tumani , Амударё тумани	>
Мангит шаҳри	шаҳар	Qoraqalpog'iston Respublikasi , Amudaryo tumani , Mang'it , Мангит шаҳри , Мангит	>
Жумуртов шаҳарча	шаҳарча	Qoraqalpog'iston Respublikasi , Amudaryo tumani , Jumurtov , Жумуртов шаҳарча , Жумуртов	>
Кипшак шаҳарча	шаҳарча	Qoraqalpog'iston Respublikasi , Amudaryo tumani , Kipshak , Кипшак шаҳарча , Қипчоқ	>
Хитой шаҳарча	шаҳарча	Qoraqalpog'iston Respublikasi , Amudaryo tumani , Xitoy , Хитой шаҳарча , Хитой	>
қ.а.п. Назархон	аҳоли пункти	Qoraqalpog'iston Respublikasi , Amudaryo tumani , Nazarxon , қ.а.п. Назархон , Назархон	>
қ.а.п. Жалпақ жап	аҳоли пункти	Qoraqalpog'iston Respublikasi , Amudaryo tumani , Nazarxon , қ.а.п. Жалпақ жап , Жалпақжап	>

Расм 1. Маъмурий-худудий бирликларга оид терминлар

Аҳоли пунктлари ва уларнинг таркибий қисмларига оид терминлар ҳам республика, вилоят, туман (шаҳар) ва географик объект тури бўйича аниқланади (Расм 2):

Номи	Географик объект тури	Жойлашган манзил	
қ.а.п. Кук даръё	аҳоли пункти	Qoraqalpog'iston Respublikasi , Amudaryo tumani , Nazarxon , қ.а.п. Кук даръё , Қўқдарё	➔
қ.а.п. Қирқ ўзак	аҳоли пункти	Qoraqalpog'iston Respublikasi , Amudaryo tumani , Nazarxon , қ.а.п. Қирқ ўзак , Қирқўзак	➔
қ.а.п. Майли кул	аҳоли пункти	Qoraqalpog'iston Respublikasi , Amudaryo tumani , Nazarxon , қ.а.п. Майли кул , Мойликўл	➔
қ.а.п. Бекбой	аҳоли пункти	Qoraqalpog'iston Respublikasi , Amudaryo tumani , Nazarxon , қ.а.п. Бекбой , Бекбой	➔
қ.а.п. Урта қалъа	аҳоли пункти	Qoraqalpog'iston Respublikasi , Amudaryo tumani , O'rt-qala , қ.а.п. Урта қалъа , Ўртақалъа	➔
қ.а.п. Арна буйи	аҳоли пункти	Qoraqalpog'iston Respublikasi , Amudaryo tumani , O'rt-qala , қ.а.п. Арна буйи , Арнабўйи	➔
қ.а.п. Вахим	аҳоли пункти	Qoraqalpog'iston Respublikasi , Amudaryo tumani , O'rt-qala , қ.а.п. Вахим , Вахум	➔
қ.а.п. Юсуф хужа	аҳоли пункти	Qoraqalpog'iston Respublikasi , Amudaryo tumani , O'rt-qala , қ.а.п. Юсуф хужа , Юсуфхўжа	➔
қ.а.п. Бужук кул	аҳоли пункти	Qoraqalpog'iston Respublikasi , Amudaryo tumani , O'rt-qala , қ.а.п. Бужук кул , Бужукўл	➔
қ.а.п. Бужук кул шимолӣ қисми	аҳоли пункти	Qoraqalpog'iston Respublikasi , Amudaryo tumani , O'rt-qala , қ.а.п. Бужук кул шимолӣ қисми , Бужукўл шимолӣ қисми	➔

« 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 ... 5797 5798 »

Расм 2. Аҳоли пунктлари ва уларнинг таркибий қисмларини танлаш ойнаси

Транспорт ва муҳандислик-техника инфратузилмаси объектлари темир йўл станциялари, автостанциялар, метрополитен станциялари, вокзаллар, аэропортлар, кўприклар, разъездлар, йўллар, каналлар, сув омборлари, тўғонлар, дамбаларга оид терминларни ўрганиш талаб этилади.

Шунингдек ўрганиладиган соҳавий терминология республика ОТМларининг География, Гидрогеология ва муҳандислик геологияси, Нефть ва газ иши (фаолият турлари бўйича), Бино ва иншоотлар қурилиши (нефть-газни қайта ишлаш саноати объектлари), Туризм (фаолият йўналишлари бўйича) йўналишлари талабаларини ўқитишда фойдаланилади. Республика ОТМларининг қуйидаги таълим йўналишларида кенг фойдаланилади: 5140600. География, 5140700. Гидрометеорология, 5140800. Геология (фаолият соҳаси бўйича), 5141100. Гидрология (тармоқлар бўйича), 5141300. Нефть ва газ кимёси, 5141400. Табiiй ва физиологик фаол бирикмалар кимёси, 5141500. Тиббиёт физикаси, 5311500. Геодезия, картография ва кадастр (функциялари бўйича), 5630100. Экология ва атроф-муҳит муҳофазаси (тармоқлар ва соҳалар бўйича), 5310600. Транспорт воситалари муҳандислиги (турлари бўйича),

5311100. Гидроэнергетика, 5311500. Геодезия, картография ва кадастр (функциялари бўйича), 5310600. Транспорт воситалари муҳандислиги (турлари бўйича), 5311100. Гидроэнергетика, 5311600. 17ончили киши (фаолият турлари бўйича), 5311700. Фойдали қазилма конлари геологияси, қидирув ва разведкаси (кон турлари бўйича), 5311800. Гидрогеология ва муҳандислик геологияси, 5311900. Нефть ва газ иши (фаолият турлари бўйича), 5340200. Бино ва иншоотлар қурилиши (нефть-газни қайта ишлаш саноати объектлари), 5610300. Туризм (фаолият йўналишлари бўйича), 5611500. Гид хамроҳлиги ва таржимонлик фаолияти (шарқ тиллари). Мазкур йўналишлар талабалари ва профессор-ўқитувчилари электрон луғатдан дарслардан ташқари ҳам фойдаланиш имкониятларига эга бўладилар.

Профессионал таълимда “Табиий фанлар” соҳасининг Геофизика, Геология, Гидрология ҳамда “Муҳандислик иши” таълим соҳасидаги йўналишларда фойдаланилади. Умумий ўрта таълим мактабларида эса “География ва иқтисод” фанларини ўқитишда мазкур луғатдан фойдаланиш имконияти яратилади.

Хулоса қилиб айтганда, терминлар ва терминологияр илмий назариялар, қонунлар, низомларни шакллантириш учун зарур воситалар бўлиб, фан ва техниканинг ажралмас қисми сифатида намоён бўлади. Терминологияни ўзлаштириш ҳар қандай илмий билимларни тушунишда асосий муаммо деб ҳисоблайди, чунки терминологик бирликлар касбий ва илмий мулоқотда муҳим рол ўйнайди. Дарҳақиқат, инсон фаолиятининг муайян соҳасида ишлайдиган мутахассис терминологияни ўзлаштирамасдан ўз имкониятларини тўлиқ амалга ошира олмайди: қониқарсиз ва нотўғри илмий-техник терминология натижасида муваффақиятли иқтисодий фаолият учун ҳам, муайян махсус интизомни ўзлаштириш билан боғлиқ ўқув фаолияти учун ҳам катта қийинчиликлар пайдо бўлади

Адабиётлар рўйхати:

1. Географический справочник. Электронный ресурс: <http://www.ruitur.ru>. Дата обращения: 13.10.2021.
2. Города и столицы: Энциклопедический справочник. Электронный ресурс: <http://www.bibliotekar.ru/encGoroda/>. Дата обращения: 13.10.2021.
3. Каталог ресурсов Интернета о природе и защите окружающей среды. Электронный ресурс: <http://www.priroda.ru/list/> Дата обращения: 13.10.2021.
4. *Парначев В.П., Вылцан И.А., Танзыбаев М.Г., Рудой А.Н., Котельникова И.В.* **Словарь геологических терминов и понятий.**
5. Правительственная информация по странам мира. Электронный ресурс: <http://dir.yahoo.com/Government/countries/>. Дата обращения: 13.10.2021.
6. Словарь современных географических названий. Электронный ресурс: <http://www.igras.ru/index.php?r=169>. Дата обращения: 13.10.2021.
7. Словарь геологических терминов on-line. Электронный ресурс: <http://dic.academic.ru/contents.nsf/geolog/>. Дата обращения: 13.10.2021.
8. Словарь географических терминов. Электронный ресурс: http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_paph.cgi?R4uu4Prgtlyg!Hlsr9. Дата обращения: 13.10.2021.
9. Терминология. Электронный ресурс: Терминология — Википедия (wikipedia.org). Дата обращения: 13.10.2021.
10. Хакиева З. У. Место терминологии в лексической системе языка // Современная филология: материалы I Междунар. науч. конф. (г. Уфа, апрель 2011 г.). - Уфа: Лето, 2011. - С. 209-212. Электронный ресурс: <https://moluch.ru/conf/phil/archive/23/44/>. Дата обращения: 13.10.2021.
11. Чудеса природы: справочник. Электронный ресурс: <http://nature.worldstreasure.com/>. Дата обращения: 13.10.2021.